

Registerbaserad in- och utträdesålder från arbetsmarknaden

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Alexander Carneck

Sammanfattning

Denna rapport redovisar Pensionsmyndighetens nya mått för registerbaserad inträdesålder och utträdesålder i lönearbete respektive pensionsrättsintjänande. Måtten inträdesålder och utträdesålder i pensionsrättsintjänande har som syfte att beskriva allt intjänande i pensionssystemet. Måtten inträdesålder och utträdesålder i lönearbete syftar däremot till att ha ett *samhällsekonomiskt perspektiv* som visar när personer i genomsnitt börjar och slutar att försörja sig själva genom förvärvsarbete. Gränsen för när en person kan anses försörja sig har vi satt till en inkomst före skatt på 2,0 Inkomstbasbelopp (IBB), vilket 2016 motsvarar 118 600 kr.

År 2014 var inträdesåldern i lönearbete 27,5 år, en ökning sedan 2001 på 1,1 år. Utträdesåldern ur lönearbete år 2014 var 61,7 år, en ökning sedan 2001 på 3,3 år. Ökningen av utträdesåldern beror dels på en minskande andel personer med sjuk- och aktivitetsersättning, dels på att människor generellt jobbar högre upp i åldrarna än tidigare. För pensionsrättsintjänande var inträdesåldern 20,9 år 2014, och utträdesåldern 66,1 år. Både inträdesåldern och utträdesåldern har en svagt stigande trend. Kvinnor har högre inträdesålder än män i lönearbete, men lägre i pensionsrättsintjänande. Anledningen till kvinnors högre inträdesålder i lönearbete är den lägre andelen som försörjer sig på lönearbete i åldrarna 20 – 40. Könsskillnaden i utträdesålder är relativt liten, men var avsevärt större i början av 2000-talet vad gäller lönearbete.

Inträdesåldern är generellt lägst i norra Norrland och i Jönköpings, Kronobergs och Hallands län. Samma områden har även, tillsammans med Uppsala län, högst utträdesålder. De geografiska skillnaderna i måtten är större för män än för kvinnor.

Denna rapport visar att det finns olika sätt att beräkna inträdesålder och utträdesålder och att metodvalet har stor betydelse för nivån på de rapporterade åldrarna. Ingen metod är invändningsfri. Samtidigt anser vi att vårt nya registerbaserade mått tillför värdefulla egenskaper och att det bygger på bättre data än tidigare mått. Vidare är det inte nivån på uppmätt in- och utträdesålder som är det mest intressanta utan utvecklingen av dessa åldrar. Vår nya beräkning baseras på flöden. Det ger betydligt större variation av in- och utträdesålder än vad en beräkning som baseras på bestånd, som AKU-måtten, gör. Det beror bland annat på konjunktursvängningar. Enligt våra beräkningar har utträdesåldern ökat mellan 2005 och 2014 oavsett mätmetod. Inträdesåldern har varierat men sammantaget inte förändrats så mycket under den perioden.

Huvudförfattare är Alexander Carneck. Medverkat har även Hans Karlsson och Hanna Linnér.

Innehåll

Inledning	2
Dokumentation	3
Resultat	7
Andelar per ålder	8
Uppdelning per län	10
Jämförelse mellan registerbaserade och AKU-baserade måtten	13

Inledning

I denna rapport redovisas beräkningar av förväntad inträdesålder och utträdesålder beräknade från *registerdata*. Med inträdesålder menar vi den ålder då en person inträder på arbetsmarknaden. Med utträdesålder menar vi den ålder då en person utträder ur arbetsmarknaden, ofta på grund av att personen ”går i pension”. I beräkningarna i denna rapport tillämpar vi två olika definitioner för inträde och utträde. Den ena baseras på intjänande av pensionsrätt, den andra baseras på när en person kan anses försörja sig själv genom arbete.

Sedan många år tillbaka redovisar Pensionsmyndigheten, och dessförinnan Försäkringskassan, ett mått för utträdesålder som baseras på SCB:s arbetsmarknadsundersökningar (AKU). Vissa år har även beräknad inträdesålder (även kallad debutålder) redovisats. Det finns dock nackdelar med ”AKU-måtten”. En nackdel är att de baseras på en urvalsundersökning. För främst äldre åldrar är urvalet ganska litet. Därför finns det en osäkerhet i de mått som redovisas. Det finns även vissa teoretiska nackdelar med den beräkningsmetod som tillämpas. Därför har både Pensionsmyndigheten och regeringskansliet ansett att AKU-måtten behöver kompletteras för att ge en bättre belysning av inträde och utträde från ”arbetsmarknaden”.

I regeringens regleringsbrev för Pensionsmyndigheten för 2013 fanns följande uppdrag med:

Ålder för inträde på arbetsmarknaden och antal år med pensionsrätt

Pensionsmyndigheten ska utveckla och analysera mått för genomsnittlig ålder för inträde i arbetslivet respektive genomsnittligt antal år med pensionsrätt.

Pensionsrätt kan även tjänas in genom pensionsgrundande belopp och det ligger därför även i uppdraget att analysera hur detta påverkar resultatet. Alternativa mått kan därför med fördel beskrivas. Redovisningen ska omfatta utvecklingen under de senaste 20 åren och även visa hur utvecklingen varit för kvinnor och män samt för olika inkomstgrupper och yrkesgrupper.

I redovisningen ska även analyseras hur förändringar av inträdesålder och genomsnittligt antal år med pensionsrätt påverkar fördelningssystemets finansiella ställning och en övergripande bedömning av andra viktiga samhällsekonomiska effekter. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 2 december 2013.

Uppdraget resulterade i en rapport ”Inträdesålder på arbetsmarknaden och antal år med pensionsrätt”. Se denna länk:

<http://www.pensionsmyndigheten.se/20371.html>

I rapporten beräknades inträdesålder och antal år med pensionsrätt med en metod som baserades på registerdata avseende pensionsgrundande inkomster (PGI). I rapporten redovisas även beräkningar för utträdesålder med en motsvarande metod.

Det är inte självklart hur inträdesålder, utträdesålder och antal år med pensionsrätt ska beräknas. Det finns flera tänkbara metoder och definitioner. I rapporten lämnades flera frågor öppna. De beräkningar som redovisades för ett år var således inte slutgiltiga eftersom det inte var slutgiltigt bestämt vilka definitioner som ska gälla.

I rapporten konstateras bland annat: ”Det är en grannliga uppgift att samtidigt tillgodose olika informationsbehov utan att samtidigt skapa en snårskog av olika mått som konsumerar varandras informationsvärde och genomslagskraft.” Pensionsmyndigheten och regeringskansliet har haft fortsatta diskussioner i denna fråga. Pensionsmyndigheten har nu kommit fram till en uppfattning om vilka definitioner som ska gälla och vilka mått som bör publiceras.

Mått för inträdesålder, utträdesålder och antal år med pensionsrätt är av intresse när pensionssystemet analyseras. Det kan dock påpekas att utträdesåldern inte behöver överensstämja med den ålder då en person väljer att börja uppbära en pensionsförmån. Det är till exempel tillåtet att samtidigt arbeta och ta ut ålderspension och det är det också många som gör. Pensionsmyndigheten brukar därför också publicera några olika mått för när personer börjar ta ut en pensionsförmån. Vi brukar kalla detta för medelpensioneringsålder. Den senaste rapporten om medelpensioneringsålder, inträdesålder, utträdesålder och antal år med pensionsrätt publicerades i maj 2016. Se denna länk:

<http://www.pensionsmyndigheten.se/24580.html>

Dokumentation

I detta avsnitt dokumenteras måtten inträdesålder och utträdesålder beräknade från *registerdata*. De etablerade måtten för in- och utträdesålder som baseras på SCB:s arbetsmarknadsundersökningar (AKU) dokumenteras således inte här.

Allmänt om måtten

Som tidigare nämnts är det inte självklart hur inträdesålder och utträdesålder ska beräknas. Det finns flera tänkbara metoder och definitioner. Den alternativa beräkningsform som Pensionsmyndigheten utrett och som redovisas i den här rapporten innebär att vi använder individbaserade uppgifter om inkomst av lön respektive intjänande av pensionsrätt. Underlag till dessa beräkningar är uppgifter om pensionsgrundande inkomster. Utifrån dessa beräknar vi inträdes- och utträdesålder med två olika definitioner som vi kallar *i lönearbete* respektive *pensionsrättsintjänande*.

Måtten inträdesålder och utträdesålder i pensionsrättsintjänande har som syfte att beskriva allt intjänande i pensionssystemet. Måtten inträdesålder och utträdesålder i lönearbete syftar däremot till att ha ett *samhällsekonomiskt perspektiv* som visar när personer i genomsnitt börjar och slutar att försörja sig själva genom förvävsarbete. Endast rena löneinkomster räknas med, inklusive inkomster från aktivt bedriven näringsverksamhet. Föräldrapenning, sjukpenning, a-kassa, aktivitetsstöd etc. är alltså borträknade.

Modellen för de registerbaserade måtten är liknande den som använts för de AKU-baserade måtten i det att vi fortfarande använder metoder som efterliknar beräkningen av medellivslängden. Även i detta fall innehåller således måtten ett ”prognosmoment”. En skillnad är dock att prognosen för de registerbaserade måtten baseras på andelen som *förändrar* sin arbetssituation från ett år till ett annat. AKU-måtten baseras på andelen som ett visst år *befinner* sig i en viss situation. Att

ta sin utgångspunkt i förändringar innebär att trender och konjunkturförändringar fångas upp mycket snabbare och med större avtryck i statistiken.

Måtten som avser lönearbete baseras på pensionsgrundande förvärvsinkomster med en modifiering. När pensionsgrundande inkomster beräknas görs ett avdrag för allmän pensionsavgift vilket innebär att inkomsten multipliceras med faktorn 0,93. Vi har inte med det avdraget i vår beräkning i det mått som avser lönearbete, däremot görs förstås avdraget i det mått som baseras på pensionsgrundande inkomster (PGI) och pensionsgrundande belopp (PGB).

Orden inträdesålder och utträdesålder ska i princip ha kvar samma betydelse som för AKU-måtten vad gäller måttet i lönearbete. Måttet ska således mäta den ålder då en person inträder i respektive utträder ur arbetsmarknaden. För att kunna basera beräkningen på PGI måste det dock finnas en definition för "arbetsmarknad" baserad på just PGI. Utgångspunkt för definitionen är att personen ska ha en förvärvsinkomst som är så pass hög att personen kan anses vara självförsörjande genom arbete. Det behövs därför ett *golv* för förvärvsinkomsterna som avgör vilka personer som vid beräkningen ska anses tillhöra "arbetsmarknaden".

Det behöver också fastställas en högsta möjliga ålder för inträde och en lägsta möjliga ålder för utträde. För detta använder vi begreppet *referensålder*.

Vi gör ingen viktning efter inkomstens storlek vid beräkningen. Alla personer som har en inkomst över golvet har samma vikt vid beräkningen. Annars skulle en högavlönad person påverka måttet mer än en lågavlönad vilket strider mot ändamålet med måttet.

Data

Data till analysen kommer främst från Pensionsmyndighetens databas MIDAS, som i sin tur hämtar uppgifter från Pensionsmyndighetens datalager Pedal. Uppgifterna om intjänade pensionsrätter får anses vara tillförlitliga.

Population

Populationen är personer som varit bosatta i Sverige minst en månad under de år som beräkningen görs för.

Ett alternativ vore att ta med alla som någonsin har varit folkbokförda i Sverige. Detta skulle dock innebära att det blir svårt att tolka våra resultat och att resultaten inte blir jämförbara med siffror framtagna med hjälp av AKU.

Måtten kan sägas vara giltiga för alla som någonsin har varit bosatta i Sverige givet att de individer som i någon period varit bosatta utanför landet under frånvaron haft samma arbetskraftsdeltagande och mönster för in- och utträde i arbetskraften som de hade när de var bosatta i Sverige.

Golvet

Som nämnts sätter vi ett *golv* för när vi räknar med intjänandet.

Pensionsgrundande inkomst fastställs för en person om summan av pensionsgrundande inkomster uppgår till minst 42,3 procent av prisbasbeloppet. Detta motsvarar 18 800 kronor i årsinkomst år 2016. För måttet pensionsrättsintjänande används därför 42,3 procent av prisbasbeloppet som golv. För pensionsgrundande belopp finns dock ingen lägre gräns.

I måttet i lönearbete är utgångspunkten att golvet ska utgöra en gräns för när man kan anses försörja sig själv. Därför behövs i detta mått ett högre golv för att avgöra vilka personer som vid beräkningen ska anses försörja sig själva och därmed tillhöra "arbetsmarknaden". Vilken nivå denna inkomst ligger på är inte enkelt att avgöra. Vi har valt att lägga oss på en inkomst före skatt på 2,0 Inkomstbasbelopp (IBB), vilket 2016 motsvarar 118 600 kr. Detta ger i snitt en månadsinkomst efter skatt på 8 463 kr. En anledning till att vi valt denna nivå är att det ungefär motsvarar riksnormen för försörjningsstöd för ensamstående plus skäliga kostnader för boende etc. Denna nivå för en ensamstående kan tyckas vara i lägsta laget att

använda i beräkningen. Nivån för äldreförsörjningsstöd för en ensamstående, exempelvis, är högre. Å andra sidan är inte alla ensamstående. Vi anser därför att 2,0 IBB är en rimlig nivå att tillämpa i beräkningen.

En känslighetsanalys är gjord av valet av 2,0 IBB. Den visar att, i intervallet 1,0 – 2,5 IBB så innebär en ökning med ett halvt IBB av golvet att utträdesåldern sjunker med ett halvt år medan inträdesåldern ökar med ett år.

Att golvet sätts till 2,0 IBB medför att golvet blir inkomstindexerat i måttet i lönearbete. Vi anser att det är bättre med ett inkomstindexerat golv än ett prisindexerat. Om man antar att det blir reallöneökningar i framtiden (per tidsenhet) så kommer allt fler att hamna över golvet om golvet är prisindexerat. Det innebär att det krävs mindre och mindre arbetstid för att hamna över golvet. Detta kommer att ändra strukturen på det bestånd som ingår vid beräkning av inträdes- och utträdesålder. Exempelvis kommer kanske feriearbetare att ingå i allt högre utsträckning. Indexeringen följer det inkomstindex som används i pensionsystemet, vilket beräknas på snittinkomsten (utan hänsyn till taket för intjänande av pensionsrätt) från lön och pensionsgrundande transfereringar för de i åldrarna 16 till 64 som under året har haft någon pensionsgrundande inkomst.

Referensålder

Vi tillämpar en *referensålder* vid beräkningen. Referensåldern sätts som åldern för ”medelpersonen” som tjänar in pensionsrätt. Detta gäller både inträdesålder och utträdesålder. Referensåldern är för närvarande drygt 43 år för måttet i lönearbete. För måttet pensionsrättsintjänande är referensåldern ungefär 42 år. Referensåldern beräknas exakt, inte avrundad till helår. Samtliga personer ingår i beräkningen, inte bara de som tjänar mer än golvet. Vi har *samma* referensålder både för beräkningen av inträdes- och utträdesålder för att inte tappa bort de individer som ligger mellan referensåldrarna. Personer som utträtt före referensåldern får referensåldern som utträdesålder och personer som inträder efter referensåldern får referensåldern som inträdesålder. Referensåldern beräknas separat för varje population. Det innebär att det är olika referensåldrar för kvinnor och män och olika referensåldrar för olika län.

Definition av in- och utträdesålder

Måttet i lönearbete baseras på PGI (utan avdrag för allmän pensionsavgift) *exklusive* PGI från socialförsäkringar och PGB. I stort sett är det därmed bara förvärvsinkomster som ingår i det måttet. En person anses vid beräkningen vara självförsörjande om arbetsinkomsten överstiger ett golv. Golvet är inkomstindexerat. En person med ett arbete som är lönesubventionerat kommer också att ingå i beräkningen trots att den personen kanske inte kan sägas vara självförsörjande.

Pensionsrättsmåttet baseras på PGI och PGB. Golvet för detta mått är därmed prisindexerat.

Vi tillämpar som nämnts samma referensålder för beräkningen av inträdes- och utträdesålder. Antalet aktiva år i genomsnitt under respektive över referensåldern beräknas. Förväntad inträdesålder blir då referensåldern minskat med det genomsnittliga antalet aktiva år under referensåldern. Förväntad utträdesålder blir referensåldern ökat med det genomsnittliga antalet aktiva år över referensåldern.

Det bör påpekas att med denna definition är inträdesåldern inte nödvändigtvis den ålder då personen faktiskt tjänar in den första pensionsrätten eller för första gången har en lön över golvet. En person som lönearbetar kontinuerligt mellan åldern 20 och 65 men uppbär föräldrapenning under 2 kalenderår i 35-årsåldern kommer att få inträdesåldern (i måttet för lönearbete) 22, inte 20. Andelen som arbetar i mitten av arbetslivet har följaktligen lika stor påverkan på inträdes- och utträdesåldern som andelen i början och slutet av arbetslivet har. Motsvarande gäller för utträdesåldern.

Flödesmodell

Beräkningen görs på *flöden* och inte bestånd som AKU-måtten. En flödesmodell innebär att måttet blir mer känsligt för förändringar på arbetsmarknaden och därmed mer rättvisande än en beståndsmodell. Modellen har ett tvåårigt minne vilket medför att den blir mer stabil än en flödesmodell med ettårigt minne.

En Markovprocess tillämpas. Detta innebär att övergångssannolikheter styr hur personer förflyttar sig mellan olika tillstånd. De tillstånd som finns i modellen är aktiv, inaktiv och avliden. Att modellen har ett tvåårigt minne innebär att övergångssannolikheterna påverkas av vilket tillstånd en person hade även två år innan det år beräkningen avser.

Matriser med övergångssannolikheter tillämpas på en *syntetisk kohort* (i princip en livslängdstabell) för att inte måtten ska påverkas av att olika födelseårgångar är olika stora. Den syntetiska kohorten påverkas bara av dödlighet, inte av in- och utvandring. Den syntetiska kohorten börjar med 100 000 noll-åringar. Antalet personer blir strikt avtagande med ålder. Från den syntetiska kohorten beräknas in- och utträdesålder.

Att Markovprocessen har ett tvåårigt minne innebär att en person måste vara folkbokförd i Sverige tre år i rad för att ingå i beräkningen. Konsekvensen av det är att de resultat vi får fram med flödesdata inte kan sägas vara representativa för alla som är folkbokförda i Sverige, utan endast för dem som är skrivna här under någon period per år under flera år i rad.

Dödlighet

Vi räknar med olika dödsrisker för de som tjänar under respektive över golvet. En justering av dödsriskerna görs så att de sammantagna dödsriskerna inte påverkas av ändrat inträde och utträde.

Geografisk uppdelning

Måtten kan tas fram separat för olika grupper, exempelvis utifrån geografisk uppdelning. I denna rapport görs uppdelningen per län, men det är möjligt att utveckla den till kommun. Dock kommer mindre kommuner behöva rensas bort eller slås ihop för att undvika osäkra resultat. Eftersom vi följer flöden mellan två år måste en bostadsort fastställas för dem som har flyttat. I dessa fall är det bostadsorten i juni året innan det år mätningen avser som bestämmer länet. Det innebär att om en person flyttar exempelvis från ett storstadsområde i samband med pensioneringen kommer det få en sänkande effekt på utträdesåldern i storstaden. Vid arbetslivets början kan det finnas några effekter som i viss mån tar ut varandra. De som arbetar i ett län men flyttar till ett annat för att studera ger en höjande effekt på inträdesåldern i hemlänet. Personer som efter avslutad utbildning flyttar till en annan region för att arbeta sänker å andra sidan inträdesåldern i universitetslänet. Arbetslösa som flyttar till ett annat län för att börja arbeta ger sänkande effekt på inträdesåldern i hemlänet.

Beräkningsmetod

Beräkningsmetoden av in- och utträdesålder för ett år innehåller följande moment:

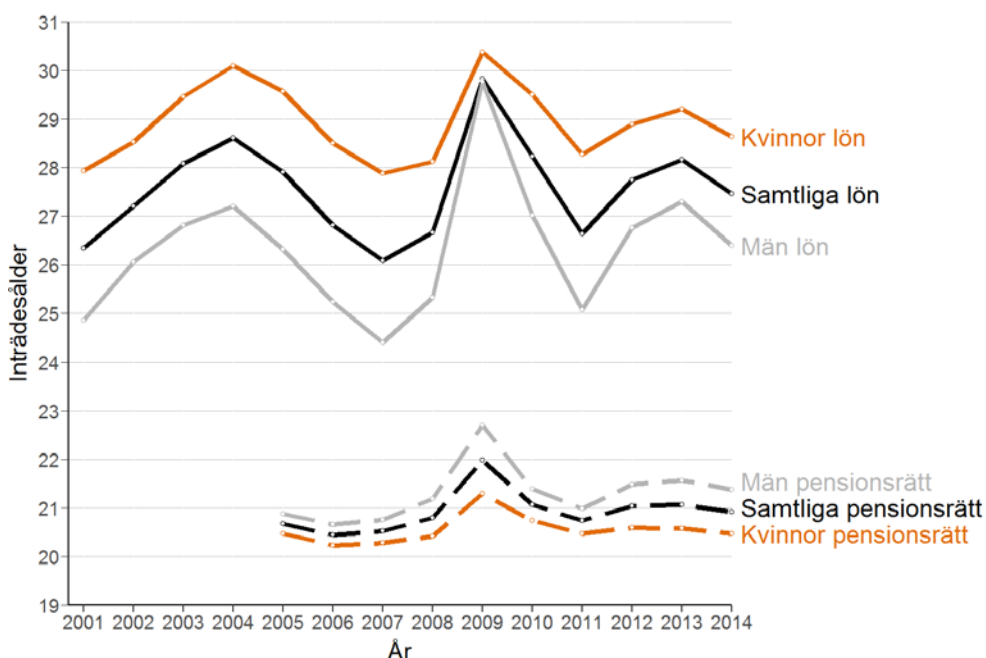
- Golvet fastställs
- Data till beräkningen hämtas in.
- Personer som inte har varit i Sverige under minst en månad för de tre år som beräkningen baseras på tas bort vid beräkningen
- Referensålder beräknas som genomsnittlig ålder för en person som tjänar in pensionsrätt respektive har lön över golvet.
- Övergångssannolikheter mellan olika tillstånd beräknas per ålder och kön.
- Övergångssannolikheterna används till att skapa en syntetisk kohort för den population som beräkningen görs för, till exempel län eller kvinnor respektive män.

- I den syntetiska kohorten beräknas förväntad inträdesålder och förväntad utträdesålder.

Resultat

Kvinnor har högre inträdesålder än män i lönearbete medan det omvända gäller vid intjänande av pensionsrätt. Ett skäl till detta är att kvinnor i större utsträckning har pensionsrätt för barnår och studier. Sedan 2001 har inträdesålden i lönearbete ökat något. Ökningen fram till 2004 torde främst bero på en ökad andel med sjuk- och aktivitetsersättning. Minskningen därefter följde av en minskning i den andelen, samt sjunkande arbetslöshet. Finanskrisen inverkar mycket kraftigt, främst på männens inträde i lönearbete som höjdes med mer än 4 år från 2008 till 2009. Inträdet i pensionsrättsintjänande höjdes endast med 1,5 år, vilket visar på den skyddande effekt trygghetssystemen har vid intjänandet av pensionsrätt.

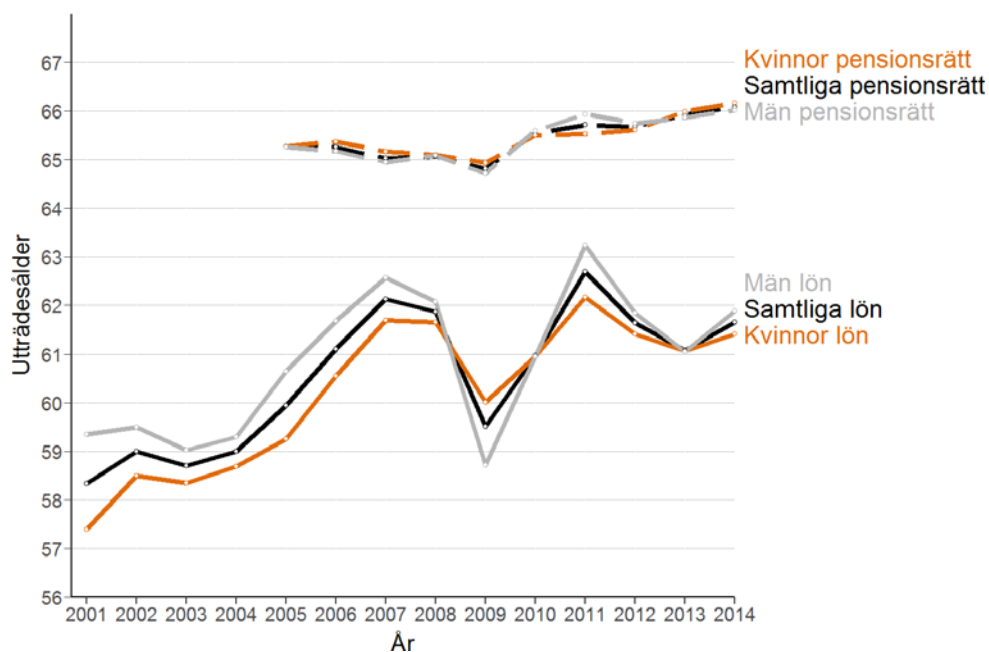
Diagram 1. Inträdesåldern i lönearbete och pensionsrättsintjänande per kön¹

Den långsiktiga trenden för utträdesåldern är stigande, vilket beror på att människor jobbar högre upp i åldrarna än tidigare. För utträde ur lönearbete har den sjunkande andelen som uppbär sjukersättning haft en höjande effekt.

Skillnaden i åldern mellan män och kvinnor för när pensionsrättsintjänandet i genomsnitt slutar har varit anmärkningsvärt liten, i stort sett obefintlig under hela perioden. Mot slutet av perioden är även skillnaden mellan könen mycket liten när det gäller utträde ur lönearbete. År 2001 var denna skillnad stor, kvinnors utträde skedde vid drygt 57 års ålder, männens vid drygt 59. Förklaringen är delvis färre personer med sjuk- och aktivitetsersättning.

¹ Diagram 1 och 2 är samma som återfinns i rapporten 'Medelpensioneringsålder och utträdesålder 2015', med två skillnader. För det första har vi skapat jämförande statistik för inträdesålder och utträdesålder i lönearbete från och med 2001. För det andra har beräkningen av referensåldern ändrats så att den tillåts vara olika för män och kvinnor. Då kvinnor i lönearbete har en något högre referensålder än män innebär detta att både inträdesåldern och utträdesåldern blir något högre för kvinnor och något lägre för män än vad som tidigare redovisats. Skillnaderna är dock ganska marginella.

Diagram 2. Utträdesåldern ur lönearbete och pensionsrättsintjänande per kön

Andelar per ålder

Diagram 3 och 4 visar hur stor andel som överlever till en viss ålder samt hur stor andel som lönearbetar i varje ålder. Det finns en tydlig skillnad mellan könen i åldrarna 20 – 40. Skillnaden beror delvis på att det är en större andel kvinnor som studerar och att de i högre utsträckning deltidsarbetar och tar ut föräldraledighet under småbarnsåren. Notera att diagrammen inte visar den faktiska andelen i befolkningen utan hur det ser ut i modellen.

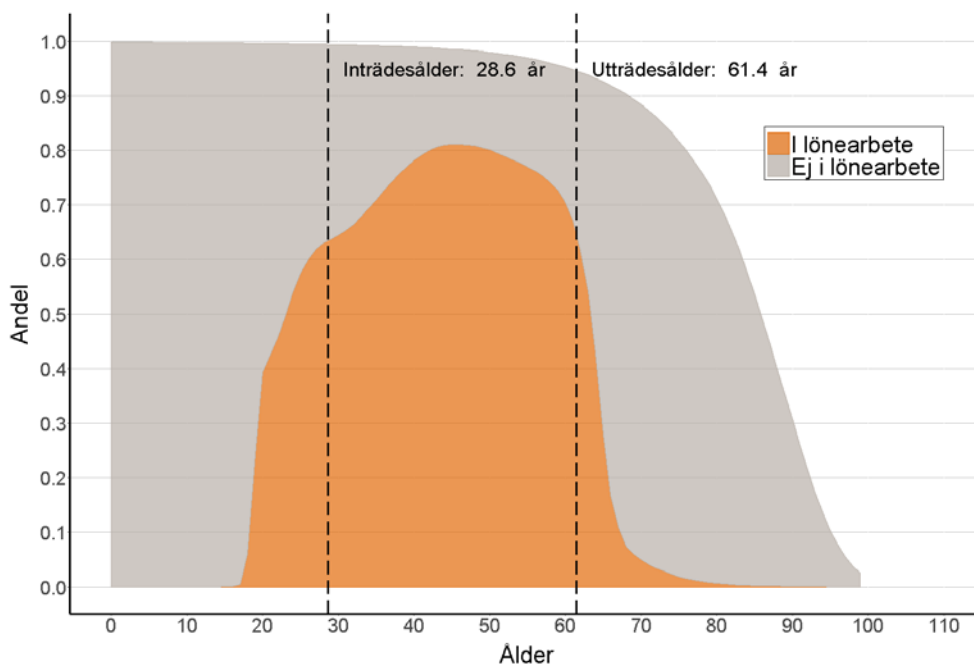
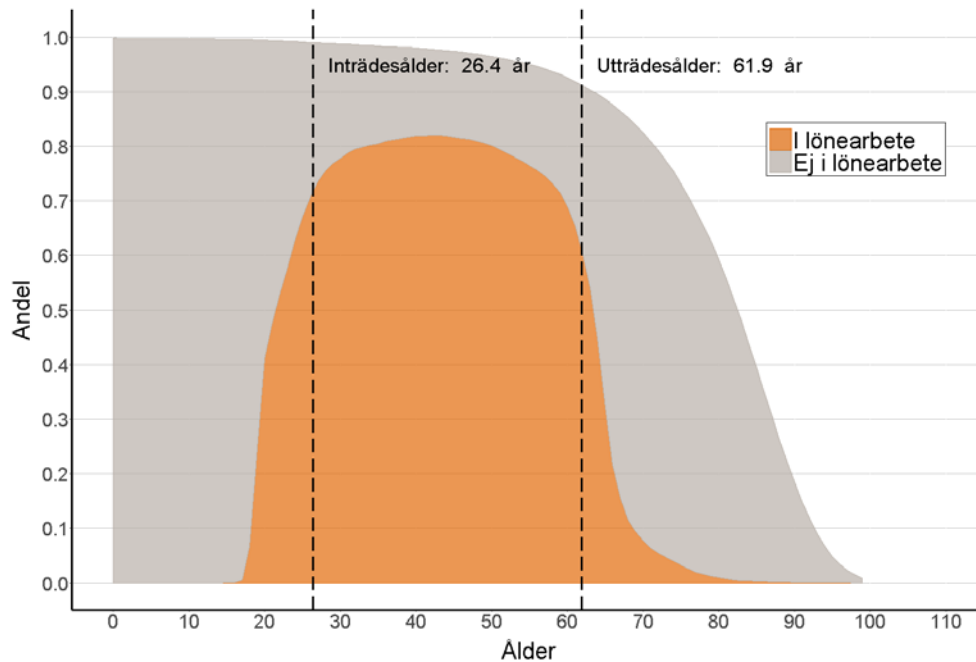
Diagram 3. Andel kvinnor med bruttolön över 2,0 IBB under 2014

Diagram 4. Andel män med bruttolön över 2,0 IBB under 2014

Andelen som tjänar in pensionsrätt uppvisar ett avsevärt mer rektangulärt utseende i början av arbetslivet jämfört med andelen som har en bruttolön över 2,0 IBB. Detta beror främst på de pensionsrätter som ges av föräldraledighet, studier och barnår. Det lägre golvet innebär att även deltidsarbetande kommer med. Andelen kvinnor som tjänar in pensionsrätt mellan åldrarna 20 och 60 år högre än andelen män, se diagram 5 och 6. Detta balanseras i viss mån av att det fler män än kvinnor som tjänar in pensionsrätt efter 65 års ålder.

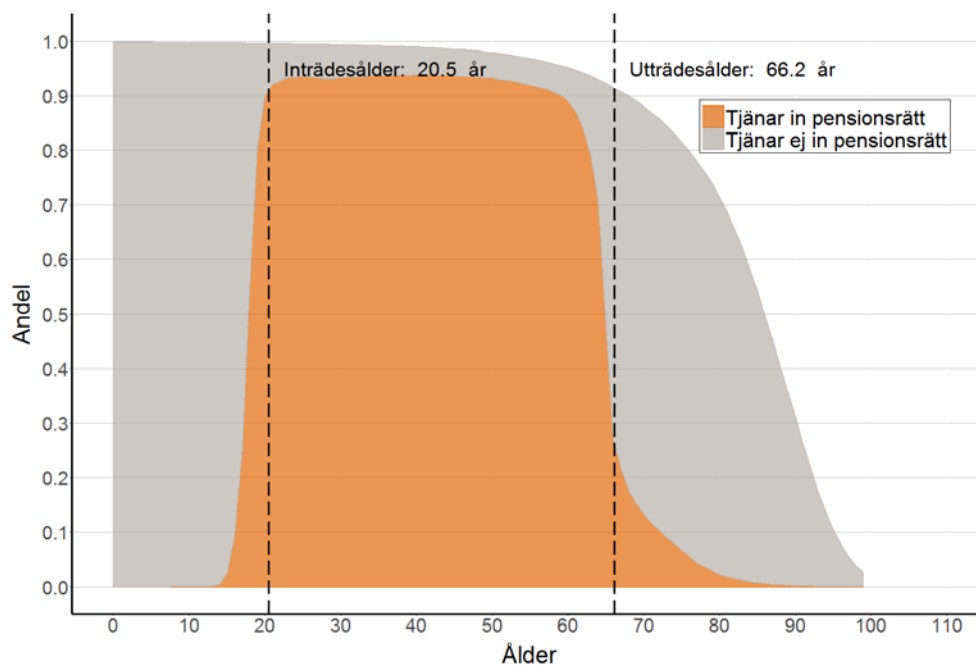
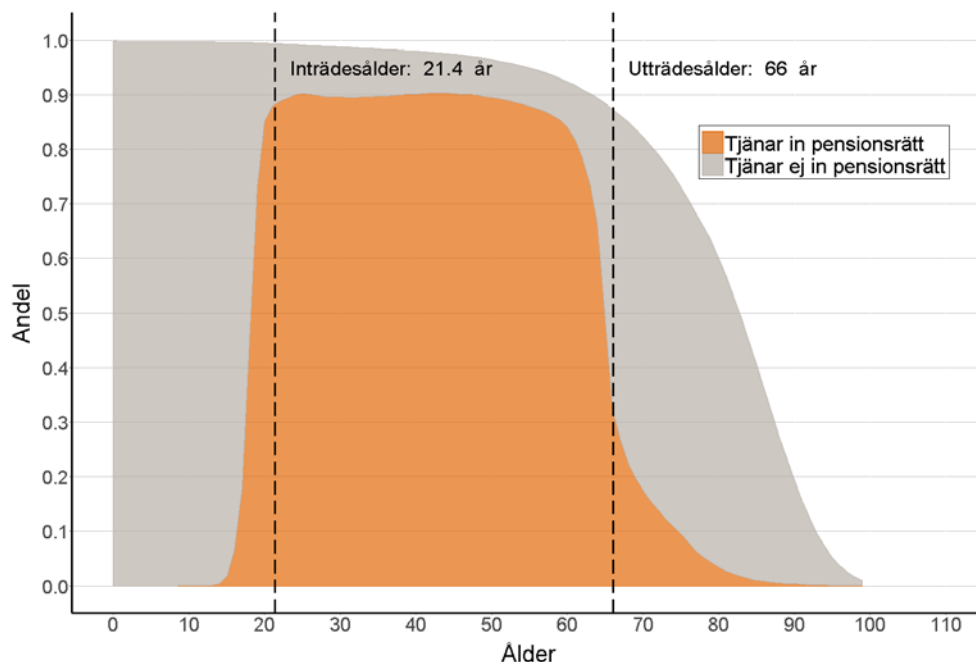
Diagram 5. Andel kvinnor som tjänar in pensionsrätt under 2014

Diagram 6. Andel män som tjänar in pensionsrätt under 2014

Uppdelning per län

Den förväntade inträdesåldern och utträdesåldern kan tas fram separat för varje län. För att jämma ut statistiken är måtten beräknade som genomsnittlig inträdesålder respektive utträdesålder under åren 2010 – 2014. Att Skåne och Värmland har i särklass högst inträdesålder och lägst utträdesålder beror främst på den omfattande gränspendlingen till Danmark respektive Norge². I den fortsatta analysen bortses från dessa län, då en stor andel av gränspendlarna bor just här. Huvudprincipen för personer som bor i ett land och arbetar i ett annat är att pensionsrätten tjänas in i det landet man arbetar. Det bör därför betonas att vi här ser till utträdesåldern ur det svenska pensionsrättsintjänandet, respektive i svenskt lönearbete. De som gränspendlar åt andra hållet räknas dock inte med eftersom vi bara har med dem som bor i Sverige.

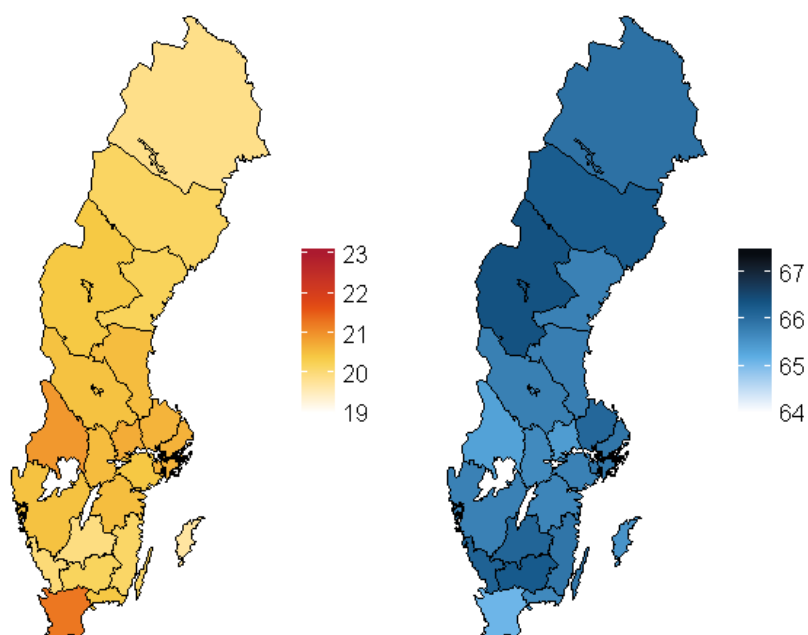
En annan faktor som förtjänar att omnämnas är att medellivslängden skiljer sig åt med flera år mellan länen. Utträdet kan ju ske genom dödsfall lika gärna som genom pension. I den mån den högre dödligheten resulterar i förlorade år med lönearbete eller intjänande av pensionsrätt så sjunker utträdesåldern. Variation i dödlighet i högre åldrar tas inte hänsyn till i modellen, så i tolkningen av statistiken bör även vägas in att en karta över utträdesåldern som andel av den förväntade medellivslängden hade fått ett delvis annat utseende. Till exempel hade Kronobergs län den högsta medellivslängden för män under perioden 2010 till 2014 och låg 2,6 år över Norrbottens län som hade den lägsta.

Inträdesåldern i intjänande av pensionsrätt är för kvinnor lägst i Gotlands län, följt av Norrbotten, Jönköping och Halland. Utträdesåldern för intjänande av

² Under 2009 pendlade 20 000 personer från Sverige till Danmark och 28 000 till Norge. Se vidare Nordisk Pendlingskarta 2012, specifikt kartbilagan som visar från vilka kommuner pendlingen är som störst. Publikationen finns tillgänglig på länken <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:702834>. Gränspendlingen har haft en kraftigt ökande trend efter öppnandet av Öresundsbron, och ändrade flöden slår igenom snabbt i modellen. Om de utvidgade gränskontrollerna under 2016 skulle leda till väsentligt mindre gränspendling skulle flödena växla riktning och kanske ge Skåne en högre utträdesålder än andra län.

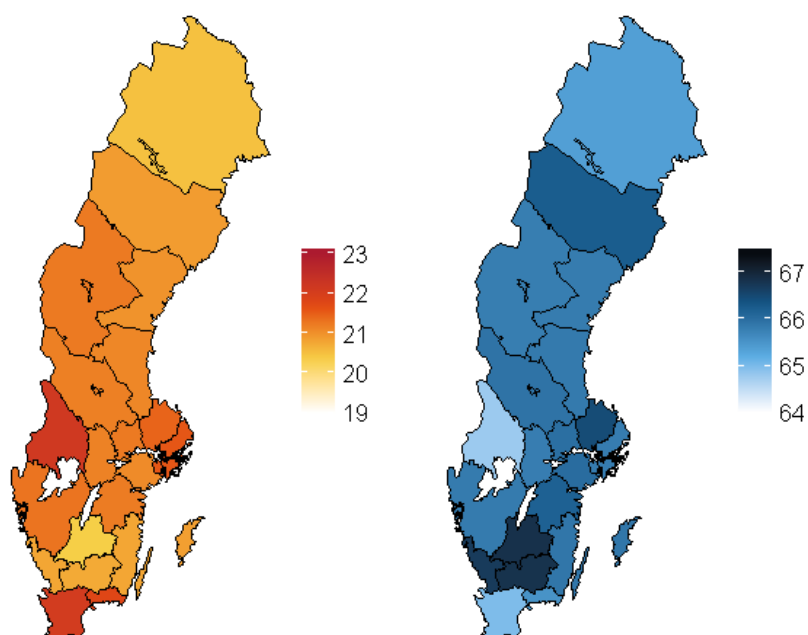
pensionsrätt är lägst i Västmanland och Gotland, och högst i Jämtland. Skillnaderna är dock ganska små, som störst ett år.

Karta 1. Inträde och utträde i pensionsrättintjänande 2010 - 2014, kvinnor

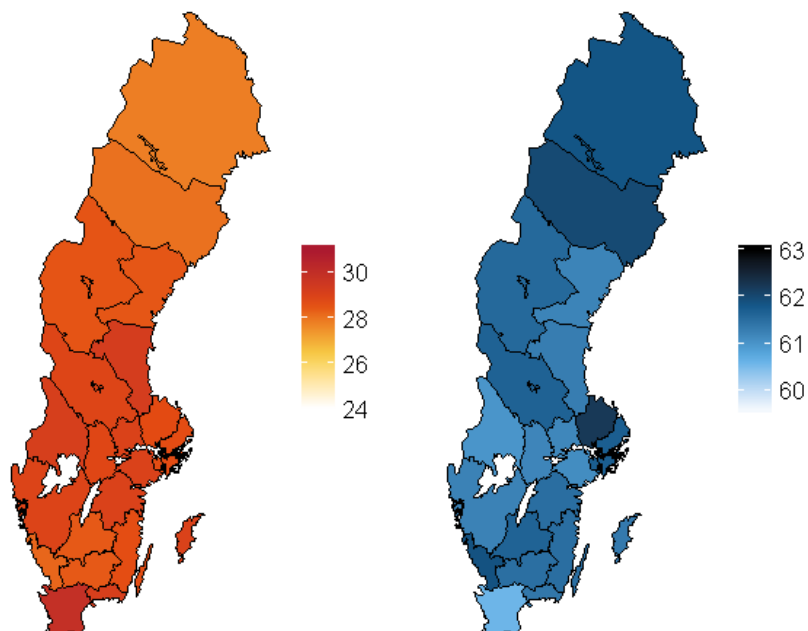
Männens inträde i intjänande av pensionsrätt är tidigast i Norrbottens och Jönköpings län. Utträdet är senast i Jönköpings, Kronobergs och Hallands län. Norrbottens län avviker något med både ett tidigt inträde och ett tidigt utträde, medan exempelvis Uppsala län tvärtom har både ett sent inträde och ett sent utträde. Jönköpings, Kronobergs och Hallands län utmärker sig med ett tidigt inträde och sent utträde. Skillnaderna i utträdesålder mellan länen är större för män än för kvinnor.

Karta 2. Inträde och utträde i pensionsrättintjänande 2010 - 2014, män

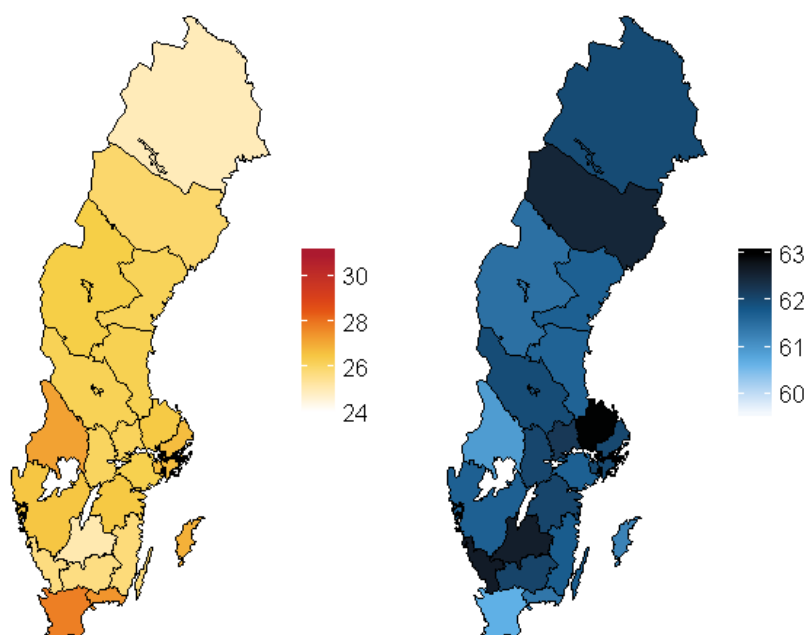
Inträde och utträde i lönearbete beror, förutom skillnader i när man tar ut pension, främst på andelen arbetslösa och andelen som studerar vidare efter gymnasiet. För kvinnor är inträdet tidigast i norra Norrland och i Hallands län. Utträdet sker senast i Uppsala län följt av Halland och norra Norrland.

Karta 3. Inträde och utträde i lönearbete 2010 - 2014, kvinnor

Männen uppvisar delvis samma mönster som kvinnorna. Inträdet är tidigast i Norrbottens och Jönköpings län. Utträdet är senast i Uppsala län, följt av Halland, Jönköping och Västerbotten. Skillnaderna i utträdesålder är större för män än för kvinnor.

Karta 4. Inträde och utträde i lönearbete 2010 - 2014, män

Det är rimligt att tro att även tidpunkten då pensionen börjar tas ut skiljer sig mellan länen, så att län med högre utträdesålder också har en högre

medelpensioneringsålder. Statistik över medelpensioneringsåldern finns dock inte uppdelad per län.

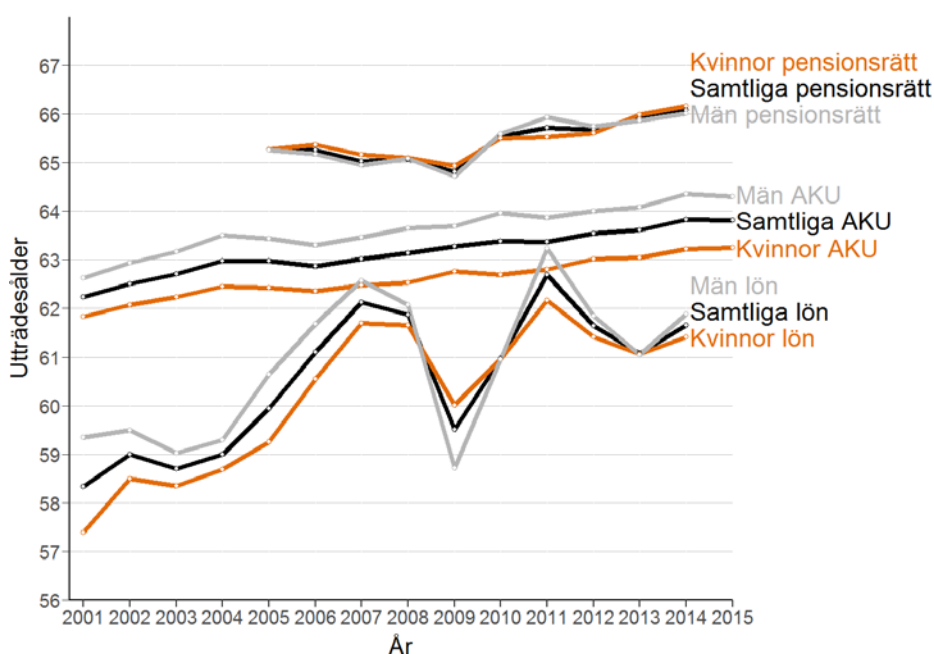
Jämförelse mellan registerbaserade och AKU-baserade måtten

Utträdesåldern

Pensionsmyndigheten och tidigare Försäkringskassan och Riksförsäkringsverket har beräknat inträdesålder och utträdesålder från arbetsmarknaden åtminstone sedan 2000³. Måtten beräknas utifrån andelen som tillhör arbetskraften, alltså antingen arbetar, är tillfälligt frånvarande från arbete eller är aktivt arbetsökande. Uppgifterna hämtas från de arbetskraftsundersökningar (AKU) som SCB löpande gör.

Eftersom måtten publicerats länge, och sedan 2010 årligen redovisas till regeringen, är det angeläget att försöka reda ut vilka skillnader som finns jämfört med de registerbaserade måtten och vad dessa beror på. Det bör påpekas att inget av måtten beskriver det faktiska inträdet eller utträdet, vilket beror på att en person kan inträda och utträda flera gånger. Det är ju inte nödvändigtvis så, att det sista utträdet skulle vara det mest intressanta. Medan den absoluta nivån på måtten alltså i någon mån är godtycklig och förhållandevis ointressant annat än som jämförelse mellan olika grupper eller med andra länder, är förhållandet annorlunda med förändringar i nivån. Detta förutsätter dock att det inte finns några faktorer i måttens beräkning som över tid ger oavsedda höjande eller sänkande effekter.

Diagram 7. Utträdesålder mätt med olika metoder

Ökningen i utträdesålder 2005 – 2014 har varit dubbelt så hög för det registerbaserade måttet som för det AKU-baserade, 1,7 år för det förra och 0,85 år för det senare. I sig är det inte märkligt att måtten skiljer sig åt eftersom det registerbaserade måttet utgår från flöden medan det AKU-baserade beräknas från bestånd. Om metoderna i övrigt var identiska och utgick från samma data skulle i princip en stigande utträdesålder mellan två år enligt flödesmodellen alltid motsvaras av en stigande utträdesålder enligt beståndsmodellen. Lite på samma sätt som flödet av kunder in och ut i en butik förklarar antalet personer som vid varje givet tillfälle befinner sig i butiken. Även med de olika data som modellerna nu använder borde

³ För närmare beskrivning av metoden se exempelvis *Hur länge arbetar vi i Sverige? Försäkringskassan analyserar 2007:6*

trenderna rimligtvis vara i rätt riktning nio gånger av tio. Så är emellertid inte fallet, exempelvis mellan 2005 och 2006 eller 2008 och 2009.

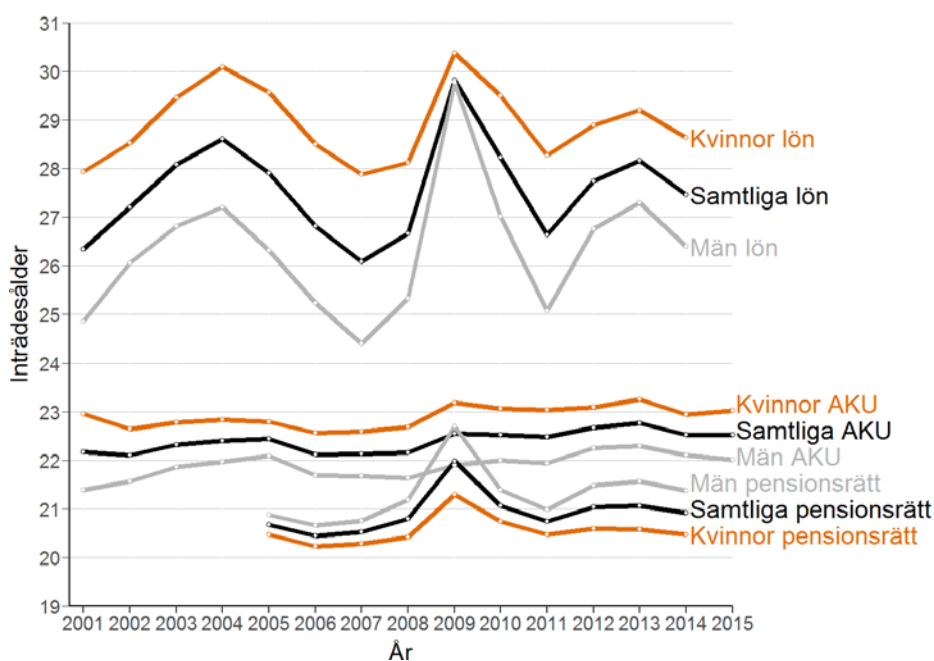
En förklaring till diskrepansen är att den AKU-baserade utträdesåldern på grund av hur beräkningen är gjord påverkas oproportionerligt mycket av hur stor andel som tillhör arbetskraften i 50-årsåldern. Denna andel har ökat över tid vilket delvis är en effekt av generellt ökat arbetskraftdeltagande i högre åldrar men förmodligen även en effekt av att vissa årskullar har haft ett i genomsnitt mer gynnsamt arbetsliv än andra. Motsvarande effekt finns inte i den registerbaserade metoden. Om vi konstanthåller andelen som arbetar i 50-årsåldern på 2005 års nivå hade ökningen av den AKU-baserade utträdesåldern mellan 2005 och 2014 uppskattningsvis varit 0,4 år högre.

Den AKU-baserade utträdesåldern tar vidare ingen hänsyn till dödsfall, vilket gör att måttet i princip bara är giltigt för de som överlever längre än sin 74-årsdag. Huruvida man borde tagit hänsyn till detta, sett till ett enskilt år, har inget självklart svar. En faktor som kan påverka vilket val som är lämpligt är att måttet medelpensioneringsålder som Pensionsmyndigheten årligen beräknar tar hänsyn till dödsfall. För att kunna sätta utträdesåldern i relation till medelpensioneringsåldern bör båda hantera dödligheten på samma sätt. En konsekvens av att inte ta hänsyn till dödligheten vid beräkning av utträdesåldern är att den sjunkande dödligheten över tid i åldrarna 50-74 inte slår igenom i form av högre utträdesålder vilket det gör i det registerbaserade måttet. Hade hänsyn tagits till detta hade ökningen av utträdesåldern mellan 2005 och 2015 uppskattningsvis varit 1,1 månader större för kvinnor och 1,5 månader för män i AKU-måttet än vad som nu är fallet.

Även de registerbaserade måtten kan vara utsatta för snedvridningar över tid. Till exempel måste man vara bosatt i Sverige under tre år i följd för att komma med i modellen. Om rörligheten över gränser ökar (och förutsatt att man anmäler detta till den svenska folkbokföringen) minskar andelen personer som måtten är representativa för. Om rörligheten ökar mer för grupper med relativt låg andel sysselsatta, till exempel för att arbetslösa ungdomar flyttar till Norge, får vi en sänkande effekt på inträdesåldern över tid.

Inträdesåldern

För inträdesåldern har det AKU-baserade måttet och det registerbaserade för pensionsrätt sedan 2005 legat ganska stilla, medan det registerbaserade för lön minskat med 0,4 år, och med ganska kraftiga variationer över perioden.

Diagram 8. Inträdesålder mätt med olika metoder⁴

Liksom för utträdesåldern utgår den AKU-baserade inträdesåldern från de som tillhör arbetskraften. Dock adderas därtill de personer som uppbär sjuk- och aktivitetsersättning. Motiveringen är att dessa, i de flesta fall någon gång har inträtt på arbetsmarknaden tidigare. Andelen personer med sjuk- och aktivitetsersättning har minskat kraftigt sedan 2005. Om de individer som annars skulle uppbär denna ersättning istället hamnar utanför arbetskraften i någon annan form kommer det få en effekt på inträdesåldern som inte är avsedd. Eftersom andelen i absoluta tal har sjunkit mest i åldrarna närmare 40, och de år som spenderas i arbetskraften innan 40 fördelas på de som tillhör arbetskraften vid 40 blir effekten sänkande. Om vi gör ett grovt antagande att hälften av de som försvunnit ur sjuk- och aktivitetsersättning står utanför arbetskraften skulle inträdesåldern mellan 2005 och 2015 ha ökat 0,15 år mer för män och 0,33 år för kvinnor.

Denna rapport visar att det finns olika sätt att beräkna inträdesålder och utträdesålder och att metodvalet har stor betydelse för nivån på de rapporterade åldrarna. Ingen metod är invändningsfri. Samtidigt anser vi att vårt nya register-baserade mått tillför värdefulla egenskaper och att det bygger på bättre data än tidigare mått. Vidare är det inte nivån på uppmätt in- och utträdesålder som är det mest intressanta utan utvecklingen av dessa åldrar. Vår nya beräkning baseras på flöden. Det ger betydligt större variation av in- och utträdesålder än vad en beräkning som baseras på bestånd, som AKU-måtten, gör. Det beror bland annat på konjunktursvängningar. Enligt våra beräkningar har utträdesåldern ökat mellan 2005 och 2014 oavsett mätmetod. Inträdesåldern har varierat men sammantaget inte förändrats så mycket under den perioden.

⁴ Den AKU-baserade inträdesåldern brukar redovisas enligt olika alternativ beroende på om feriearbete och deltidsarbete räknas med. Här används huvudalternativet som bygger på minst 20 timmars arbete per vecka och där arbete under feriemånader är exkluderat.

www.pensionsmyndigheten.se